

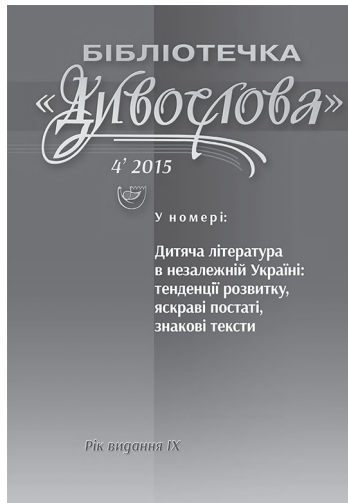
ДО СПРОБИ АНАЛІЗУ УКРАЇНСЬКОЇ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ 1990–2000-х РОКІВ

Останні два десятиліття стали для української дитячої літератури складним перехідним періодом. Звільнившись від цензури, переживши кілька криз і стагнацію, вона поволі почала демонструвати певні зрушення, частково переорієнтовуватися на західні зразки, оновлювати теми, жанри та стилі. Поряд зі зніменними іменами з'явилися нові, повернулися й забуті. Водночас так і не відбулося повноцінної ревізії застарілих практик письма, старі ідеології існують паралельно з новими, різні генерації авторів мають кардинально протилежні погляди на письмо для дітей. Українська дитяча література залишається вкрай неоднорідною і суперечливою. За цих умов однозначно є потреба елементарної систематизації та бодай вступного коментаря щодо авторів і текстів цього непростого «міжсезоння».

Спробу такого початкового впорядкування зробила дослідниця Тетяна Качак у методичному журналі «Бібліотечка «Дивослова»» (4'2015). Увесь номер під назвою «Дитяча література в незалежній Україні: тенденції розвитку, яскраві постаті, знакові тексти» присвячено оглядові української дитячої літератури від 1990-х рр. до нашого часу. Інформаційно-аналітична розвідка висвітлює два періоди: 1990-ті та 2000-ні рр. Кожен із періодів представлено через розгляд усіх родів літератури (лірики, прози та драматургії). Т. Качак називає найпомітніших письменників, дає стислі біографічні довідки, виокремлює ключові тексти в доробку, пропонує до них розгорнуті анотації з побіжним, а подекуди і глибшим аналізом.

Пишучи про українську дитячу літературу 1990-х рр., авторка зазначає, що на тлі руйнування старої книговидавничої системи нова пережила кризу через брак фінансування. Звільнення від регламентації попередньої доби спонукало до розробки в дитліті нових тем та ідей. Дослідниця привертає увагу до таких авторів, як Анатолій Качан, Ганна Чубач, Валерій Шевчук, Василь Чухліб, Галина Малик, Віктор Кава, Євген Гуцало, Олесь Бердник, Вадим Бойко та ін. Ґрунтовним і по-справжньому інформативним є розділ про дитячі видавництва і книжкові серії 1990-х. Т. Качак показує, як видавцям удалося ініціювати новаторські, важливі культурні проекти.

Аналізуючи тексти письменників, дослідниця, на жаль, застосовує

лише біографічний метод і пояснює образи, мотиви й сюжети передусім авторською інтенцією, намаганням митця донести певну ідею, здебільшого етичну. Орієнтуючись на читачів-педагогів, Т. Качак інтерпретує тексти насамперед з погляду дидактики, акцентуючи їхню морально-етичне спрямування та виховний потенціал. Значно меншу роль вона відводить естетиці й ідеологіям. Часом авторка заторкує гендерний аспект, але майже не озвучує проблематику мультикультуралізму й постколоніалізму. Складність, неоднорідність дитячої літератури означеного періоду потребує поєднання різного інструментарію – як мінімум «скелець» постколоніальної критики, семіотики й деконструкції. Такий комплексний підхід допоміг би показати, як саме українська дитяча література зреагувала на глобальні геополітичні та соціальні зрушення, окрім того, що позбулася чітких приписів. Також він дав би змогу уникнути некритичного сприйняття доробку письменників, що в разі помноження загрожують появою нового пантеону. Адже важливо не просто озвучити ті чи ті імена, а й прокоментувати художній рівень авторів, їхнє місце в літературному процесі та вплив – новаторський або ж консервативний.

Загалом оглядові дитячої літератури 1990-х бракує хронологічної структурованості, чіткішого виокремлення основних етапів. На нашу думку, вони могли б бути такими: 1) хвиля національного піднесення і повернення забутих імен на початку 1990-х; 2) економічна криза середини й кінця 1990-х та супровідна криза читання; 3) поява нових видавців, авторів та підходів у 2004–2005 рр. і початок нового періоду в

дитліті. Доречно було б назвати знакові імена та проаналізувати провідні ідеології кожного з цих етапів.

Розвідку про дитячу літературу початку XXI ст. підкріплено ґрунтовнішим аналізом. Дослідниця простежує ознаки дитячої літератури цього періоду, наголошуючи на нових читачьких очікуваннях, тематичному й жанровому плюралізмі, раніше не відомих наративних стратегіях, домінуванні фантастики над реалізмом, формуванні демократичного погляду на функцію дитячої літератури – не лише виховну, а насамперед розважальну, для задоволення. Слушним і влучним заувагам подекуди бракує порівняння з колишніми ідеями та підходами, а це увиразнило б суть і роль важливих змін. Т. Качак розглядає творчість таких авторів, як Іван Андрусак, Юрій Бедрик, Василь Голобородько, Михайло Григорів, Сергій Пантюк, Григорій Фалькович, Галина Малик, Галина Кирпа, Мар'яна Савка, Оксана Луцкевська, Оксана Кротюк, Леся Мовчун, Дзвінка Матіяш, Богдана Матіяш, Сашко Дерманський, Зірка Мензатюк, Сашко Лірник, Сергій Грідін, Галина Ткачук, Леся Воронина, Галина Пагутяк, Марина Павленко, Ірен Роздобудько, Володимир Рутківський, Андрій Кокотюха, Надія Симич.

Як і раніше, авторка демонструє некритичний підхід до доробку авторів, зіставляючи більш і менш вартісні тексти, представників різних генерацій, носіїв часом кардинально протилежних поглядів на функції дитячої літератури. Це створює доволі строкату мозаїку, але не розставляє акцентів, не виявляє ідеологічних зсувів і світоглядних розломів, які для української дитячої літератури 2000–2010-х рр. є визначальними. Адже в цей період в одній площині стикаються традиціоналісти з новаторами, графомани – з талантами, а успішні маркетингові кампанії через брак статистики називаються читачьким визнанням. Завдяки ширшому ознайомленню із сучасними іншомовними літературами та участі в західноєвропейських книжкових виставках видавці, письменники й ілюстратори починають працювати над новими, досі не зніменними форматами дитячих книжок. Варто було б окреслити ці тенденції бодай кількома фразами.

Аналіз жанрово-тематичного розмаїття дитліту доволі формальний. Куди важливіша для 2000-х рр., на нашу думку, проблема різних гене-

рацій, поетик та ідеологій. Серйозна похибка дослідниці – означення багатьох текстів як популярних у читачів. Навряд чи можна дозволити собі такі висловлювання, не підкріплюючи їх статистикою накладів, читацьких опитувань чи шкільною практикою. Питання популярності українського дитячого автора в 2000-х дуже складне, оскільки середньостатистичні тиражі книжок не перевищують тисячу екземплярів. Суперечливим є апологетичне ставлення Т. Качак до державних премій (ім. Т. Шевченка та Лесі Українки), адже вони в колах видавців, авторів та критиків уважаються дискредитованими і перестали бути орієнтирами для читачів. Натомість мало уваги приділено незалежним, недержавним преміям, які точніше, хоча й не безпомилково називають справжніх лідерів читацьких уподобань.

Один із найсерйозніших закидів до дослідниці стосується одновимірного відображення дитячої літератури як форми ескапізму, втечі в казку від складної дійсності, а дитинства – як певної універсальної сутності, тоді як це змінний культурний конструкт

із нечіткими межами. Т. Качак має цілковиту рацію, стверджуючи, що казка і фантастика домінують в українській дитячій літературі останніх двох десятиліть. Водночас вона не помічає зусиль авторів і видавництв у 2010-х рр. змістити акцент на реалістичну, проблемну літературу та відобразити життя комплексно, з розумінням його глибини й неоднозначності.

Розвідка містить деякі дрібні неточності. Так, прозову книжку Т. Щербаченко «Біла, Синя та інші» залічено до поезії (с. 23); неправильно означено, які тварини зі згаданих у тексті належать до міфологічних, які – до вимерлих (с. 37). Також трапляються не зовсім коректні формулювання, наприклад, теза, що зі здобуттям незалежності українські автори почали «правдиво» відобразити історію (с. 2, 10). Історія, за твердженнями провідних філософів сучасності, – це не більш як ще один наратив, розказаний з тієї чи тієї позиції. Тож ідеться про те, що автори поступово звільнялися від радянського трактування історії, по-новому переосмислюючи її,

оприлюднюючи замовчувані факти. Так само не зовсім правильним з погляду педагогіки є те, що дослідниця, аналізуючи дитячу літературу християнського спрямування, екстраполює її цінності та погляди на всіх читачів, забуваючи, що це тільки одна з ідеологій, тоді як українська школа взагалі має лишатися світською та не надавати перевагу жодній із них.

Попри зазначені зауваги праця Т. Качак заслуговує на увагу як ґрунтовна, скрупульозна інформаційна розвідка, що стане в пригоді іншим дослідникам, а також викладачам української літератури. Вона, безперечно, не є вичерпною, але може бути доволі інформативним вступом у предмет. Загалом же дослідження засвідчує нагальну потребу залучати до аналізу, критики та викладання літератури сучасні підходи та ідеології, оновлювати методики з огляду на новітні здобутки гуманітарних дисциплін.

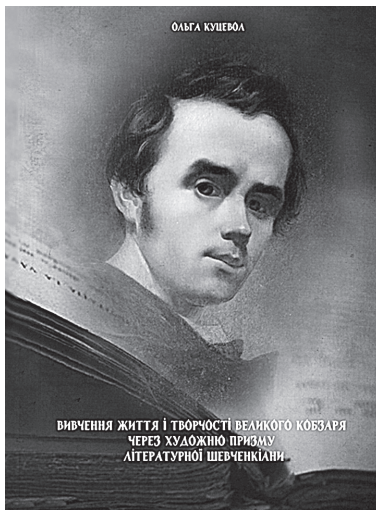
Валентина ВЗДУЛЬСЬКА,
редактор сайту про сучасну
дитячу літературу «Казкарка»

ЗУСТРІЧІ З ШЕВЧЕНКОМ

КУЦЕВОЛ О. Вивчення життя і творчості Великого Кобзаря через художню призму літературної шевченкіани / О. Куцевол. – *Вінниця: ТОВ «Консоль», 2013.*

Хоч у вітчизняному літературознавстві, на перший погляд, зроблено багато у справі створення життєпису генія українського народу, утім наукові шукання тривають. Надзавдання сучасних шевченкознавців – донести велич Пророка, мислителя, поета, художника, патріота насамперед до молодого покоління, допомогти юнакам і юнкам пізнати Великого Кобзаря як унікальну особистість. Одним з ефективних шляхів досягнення такої націоналістичної мети є, безперечно, дослідження життєтворчості Тараса Шевченка крізь призму літературної шевченкіани.

Таку книжку, де образ митця подано через художнє сприймання письменників минулого й сьогодення, підготувала професор Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського Ольга Куцевол до Шевченкового 200-ліття. Матеріал авторка ретельно добирала, опрацьовуючи збірки художніх творів, газетні та журнальні публікації, літературу різних років видання – від часу смерті Великого Кобзаря до перших десятиліть ХХІ ст.

У виданні зібрано твори понад 200 українських поетів, прозаїків, драматургів, серед яких В. Базилевський, Д. Бедзик, Д. Білоус, І. Бонь, М. Братан, Р. Братунь, Ю. Герасименко, І. Гнатюк, В. Гужва, Г. Гусейнов, Є. Гуцало, І. Драч, Д. Косарик, Л. Костенко, Д. Красицький, Є. Маланюк, А. Малишко, М. Масло, Т. Мельничук, М. Негода, Б. Нечерда, Н. Околітенко, О. Пархоменко, С. Пушик,

М. Рильський, В. Скоморовський, Б. Стельмах, В. Стус, В. Суходольський, Л. Талалай, П. Филипович, Б. Чайковський, В. Чемерис, Ю. Щербак, О. Ющенко та багато інших.

Першими ж у часі, хто присвятив поетичні рядки Тарасові Шевченку, були О. Афанасьєв-Чужбинський (1841), О. Корсун (1841), Г. Андрузький (1846), О. Псьол (1847), М. Максимович (1858), О. Кониський (1861), П. Куліш (1862).

Образ Великого Кобзаря творили також білоруські, польські, грузинські, литовські, казахські, індійські, російські митці (Я. Апушкін, П. Бровка, А. Гарун, А. Венцлова, І. Давидков, А. Дуйсенбієв, В. Єзерський, Є. Єнджиєвич, Х. Єргалієв, А. Каалеп, Г. Карев, Я. Купала, М. Некрасов, А. Мазурюнас, Є. Матузявічюс, І. Пуппо, М. Рай, О. Сурков, Р. Чілачава, М. Шагінян).

Звісно ж, охопити всю світову шевченкіану в одному виданні неможливо, однак воно приємно вражає своєю масштабністю і художньою вартісністю.

Це поважна, ретельно й любовно скомпонована праця. Тим популяризаторам доробку про великого укра-